

ІСТОРІЯ НАУКИ ТА УКРАЇНОЗНАВСТВО

УДК 305-055:141.72

doi: 10.20998/2227-6890.2024.1.19

V.V. МАЛІКОВ

СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІСТОРІЇ ТА ЇЇ ПРЕДМЕТУ

Стаття має на меті виявити особливості формування гендерної історії як наукової дисципліни та розкрити процес становлення і трансформацій предмету гендерної історії у дослідженнях американських, європейських та вітчизняних істориків. Цей процес від початку був пов'язаний з розвитком руху за права людини, фемінізму, боротьбою за гендерну рівність і недискримінацію. Показано плюралізм підходів до вивчення гендерної історії та визначення її предмету з огляду на різноманітність підходів щодо сутності історії та гендеру, їхньої взаємодії з сексуальністю, тілом, ідентичністю, расою, етнічною та національною приналежністю, колоніалізмом, відносинами влади, панування й підлеглості та значення гендеру в історії.

Ключові слова: гендер, предмет науки, гендерна історія, жіноча історія, фемінізм, маскуліність, фемінність, сексуальність, гендерна ідентичність.

V.V. MALIKOV

THE FORMATION OF GENDER HISTORY AND ITS SUBJECT

The article aims to highlight the foundation of gender history as a discipline and to reveal the process of formation and transformations of the subject of gender history in the research of American, European and Ukrainian historians. From the beginning it was connected with the development of the movement for human rights, feminism, the struggle for gender equality and non-discrimination. The pluralism of approaches to the study of gender history and the definition of its subject is shown regarding to the diversity of approaches to the essence of history and gender, their interaction with sexuality, body, identity, race, ethnicity and nationality, colonialism, power relations, dominance and subordination, and the meaning of gender in history.

Key words: gender, subject of discipline, gender history, women's history, feminism, masculinity, femininity, sexuality, gender identity.

Постановка проблеми. Гендер в історичних дослідженнях осмислюється уже понад півстоліття у європейській та американській науковій думці та понад двадцять років в українській. Динамізм історичної науки, збагачення її методології та розширення предметного поля, міждисциплінарні взаємодії й міжнародна співпраця інституцій та окремих дослідників і дослідниць історії обумовлюють потребу звернення та осмислення теоретичних та історіографічних питань становлення гендерної історії та предмету цієї наукової дисципліни.

У той час як становлення гендерних досліджень в історії, літературознавстві, соціології та інших науках припадає на 1960-ті роки завдяки феміністичному руху і поряд з ним, в Україні суспільний та науковий інтерес до гендеру та гендерних досліджень поступово посилюється від середини 1990-х років. Попри декілька десятиліть розвитку гендерних студій у світі, їх академічне визнання та інституалізацію, в

Україні саме поняття гендеру в суспільно-політичному житті та академічному середовищі початково зіткнулося з бар'єрами нерозуміння і неправильного витлумачення, відторгнення і політизованого протистояння, а фемінізм як теорія та гендерний підхід в наукових дослідженнях торував шлях зі значними труднощами і боротьбою. Свідченнями послідовного зростання прийняття гендерних досліджень в Україні є університетська мережа центрів гендерної освіти / культури, окремі навчальні дисципліни, спеціальності і програми з гендерної проблематики, а також дослідницькі громадські об'єднання, наприклад, Українська асоціація дослідників жіночої історії, ГО «Центр гендерної культури» у Харкові, Київський інститут гендерних досліджень та інші. Тож поступова інституалізація гендерних студій, формування в академічному середовищі тієї доброзичливості й поваги до них, з якими наразі ставляться європейці до

гендерної історії як галузі академічних досліджень, потребує осмислення процесу її становлення та предмету. У практичному вимірі вивчення предмету гендерної історії є засадничим для розробки відповідних навчальних дисциплін з теорії та історії гендеру та історичних гендерних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення процесу становлення гендерної історії та формування й трансформації її предмету важливо звернутися до низки окремих публікацій, які охоплюють широкий період 1970-х – 2020-х років. Серед них є і праці відомих теоретичкинь гендерної історії Джоан Келлі [3], Джоан Скотт [8] і Пенелопи Корфілд [11]. Для того, щоб зрозуміти ті зміни й трансформації предмету гендерної історії в європейській та північно-американській науковій думці, які сталися до сучасності, ми також звернулися до доробку таких дослідниць та дослідників, як: Чабана Ана, Генрі Френч, Цолін Р. Йохансон та Лен Ван Молл [10], Мо Мультон [12], Соня Роуз [13] та Емілі Скідроу [14]. Такий вибірковий підхід до теоретичних робіт та дискусій уможливує все ж виявлення основних тенденцій розвитку предмету гендерної історії та її місця серед історичних дисциплін.

Аналіз низки доробків вітчизняних дослідниць Н. Шевченко [8], О. Кісь [4], Т. Марценюк [5] та новітніх публікацій вчених [1; 2] дозволяє краще зрозуміти як поступову інтеграцію гендерної історії до академічного середовища України та її адаптації, так і зміни в осмисленні предмета гендерної історії.

Метою статті є виявлення особливості формування гендерної історії як наукової дисципліни та розкриття процесу становлення і трансформації її предмету.

Виклад основного матеріалу. Виникнення гендерної історії припадає на 60-і роки ХХ ст. внаслідок розвитку фемінізму, який прагнув отримати власну історичну свідомість і презентувати ретроспективу. Подальше формування гендерної історії як напряму історичних досліджень припадає на кінець 70-х – початку 80-х рр. ХХ ст., про що свідчить низка наукових доробків переважно молодого покоління вчених США і західноєвропейських країн. Критикуючи андроцентризм вивчення минулого, вони прагнули, насамперед, того, щоб історичні наративи включали інформацію і про жінок, тож зосередилися на жіночій історії. Іншими словами, жіноча історія від самого свого початку прагнула повернути життя жінок в історичні дослідження в обставинах, коли вони були знехтувані істориками до того. Методологія та предмет жіночої історії змінювалися з часом, оскільки вона утверджувалася як академічна дисципліна. Ранній період розвитку цієї галузі наукових досліджень супроводжувався каталогізацією великих жінок в історії. У 1970-х роках вона звернула увагу на очікування, прагнення і статус звичайних жінок в минулому. Жіноча історія нерозривно пов'язана із розвитком феміністичного руху, тож в часи його розквіту, у 1980-х роках, академічний акцент змістився на викриття явищ

пригнічення жінок, а також дослідження того, як жінки реагують та відповідають на дискримінацію та підпорядковане становище у суспільстві. З 1990-х років історія жінок переходить до вивчення жінок як агенток історичного процесу, визначаючи і визнаючи жіночу суб'єктність, жіночі стратегії, вивчаючи пристосування і переговори у світі, де домінують чоловіки. Незважаючи на те, що гендерна історія виникла з феміністичного порядку денного, вона має дещо інші цілі. Визнаючи, що феміністичність і маскуліністичність певною мірою є соціальними конструктами, вона досліджує, як інститути суспільства обумовлені гендерним порядком та як ці інститути визначали і приписували гендер індивідам. За декілька десятиліть гендер став такою ж необхідною категорією для історичного аналізу, як клас, етнічність, раса. Попри ці досягнення, гендерна історія не позбавлена нових викликів. Однією з найбільш плідних сфер дослідження є історія чоловіків як гендеру та зміни природи маскуліністичності в історичному процесі.

Розуміння предмету гендерної історії та його трансформації і співвідношення з жіночою історією важливо почати з ключового поняття гендеру. Так само, як і гендерна історія, поняття гендер з його критичним потенціалом починає активно уживатися в академічній і суспільній думці з 1960-х років. Як у модерній, так і в постмодерній думці гендер можна найкраще зрозуміти в контексті ширшої проблематики ідентичності та відмінності. Джудіт Л. Поксен стверджує, що історично гендер виник як категорія аналізу та культурного критицизму в другій половині ХХ століття з появою фемінізму «другої хвилі» [6]. Гендер включає в себе критичне переосмислення як феміністичності (жіночості), так і маскуліністичності (чоловічості), що є важливим аспектом аналізу суспільства. Використання певної термінології (зокрема, жіночі, гендерні або феміністичні студії) є маркером критичності сприйняття гендерних суспільних відносин. Гендерні студії, на думку Т. Марценюк, є радше «парасольковими» і складаються з жіночих, феміністичних, чоловічих студій, а також можуть містити питання сексуальності та гендерної ідентичності (тобто ЛГБТ та квір-студії) [5, с. 85-86].

Дж. Скотт визначила гендер як первинний спосіб визначення владних стосунків, зосередивши увагу не тільки на нормах, стереотипах та ідентичностях в історичній ретроспективі, але й також на найважливіших інститутах соціального контролю, які регулюють нерівний розподіл матеріальних і духовних благ, влади й престижу в суспільстві [8].

Оксана Кісь слушно зауважує, що «жіноча проблематика» в історичних дослідженнях була присутня віддавна, а вивчення різних аспектів жіночого повсякдення та досягнень були складовою історичних студій у різних країнах, статус таких досліджень в історичних науках і спосіб, в який жіночий досвід було представлено у працях істориків, не задовольняв гендерному підходові: в

історіописанні домінував андроцентризм. Тож відлік власне жіночої історії як відносно самостійного напрямку досліджень, визнаного в академічному середовищі, дослідниця пов'язує з початком 1970-х років. Піднесення жіночого руху, друга хвиля фемінізму суттєво спричинилися до цього, а жіноча історія відповідно є як історичним, так і політичним проектом, засобом подальших соціальних перетворень в бік гендерної рівноправності і подолання дискримінації. «Дослідниці-феміністки ставили собі за мету виявити витоки, простежити трансформації та проаналізувати різноманітні механізми і форми дискримінації жінок у різних культурно-історичних контекстах. Узагальнені результати таких студій мали б викрити сконструйованість і несправедливість існуючого гендерного ладу та здобути аргументи для усунення численних (часто невидимих) гендерних нерівностей» [4, с. 159]. Критика зосередилась на значному дисбалансі в історичних дослідженнях різних сфер життєдіяльності суспільства, із перевагою на користь саме царин, де тисячоліттями домінували винятково чоловіки, обіймаючи владу (політика) й силу (військо), володіючи ресурсами (економіка) та визначаючи ідеологію (релігія). Натомість дослідниці звернулися до тих царин життєдіяльності, в яких традиційно переважали жінки у минулому. Одна із засновниць гендерної історії Г. Лернер визначила предметне поле жіночої історії – жіночий досвід у всіх без винятку сферах людської життєдіяльності. Адже цей досвід охоплює все, що належить до сфери людського; а мінімум половини досвіду людства належить жінкам. Тож жіноча історія уможливує повернення прав на власне минуле жінкам та вироблення засобів, щоб його інтерпретувати.

Питання предмету гендерної історії та її становлення нерозривно пов'язані з питанням подолання андроцентризму в історичних дослідженнях. Тому що передбачали фокусування уваги на жіночому досвіді в найрізноманітніших його проявах та переоцінку усталеного бачення різних періодів і подій світової історії.

До того ж дослідниці жіночої історії пропонували відходити від узагальнення всього різноманіття жіночого досвіду, яке не можна зводити до однієї універсальної категорії «жінка». Досвід жінок є відмінним від досвіду чоловіків, але також є й неоднорідним: це – досвід жінок різних етнічних, расових, соціальних, професійних, вікових та інших груп.

Однією з головних причин успіху жіночої історії, на думку П. Корфілд [11], було її включення до ширшого наукового руху істориків у соціальній та культурній історії. Час був сприятливий для такої трансформації жіночої історії у гендерну історію. Після того, як вона вийшла за вузькі межі політичного порядку денного, а політичну історію поступово розширювали, механістичну економічну історію відкидали на користь ширшого підходу, жіноча історія – і послідовно також гендерна історія –

була вже очевидною складовою екуменічної соціальної історії.

Питання предмету історичних досліджень та гендерної історії перебували в центрі уваги круглого столу «Гендер та сільська історія». Взаємодія сільської і гендерної історії, на думку учасників та учасниць цієї дискусії, мають сенс. А формування гендерної історії та її предмету не відбувається за рахунок прагнення до цілісного погляду на історію, а збагачує її глибшим розумінням історичних процесів та досвіду людей. «...Сама історія не була фрагментованою, люди в минулому не жили в окремих сферах. Відкриття зв'язку людей і речей, ідей, емоцій і практик у часі та просторі є одним із найскладніших і найуспішніших завдань для історика. Чоловіки та жінки в містах і сільській місцевості формували уявлення про сільський спосіб життя, а також вони сформували ідентичність одне одного відповідно до циркулюючих уявлень про стать, клас, релігію та інші ознаки. Гендерна перспектива має бути предметом усіх історичних досліджень» [10, р. 24]. Такий підхід стає загальноприйнятим для сучасних європейських університетів. Так, Стокгольмський університет має давні традиції досліджень, які приділяють увагу стосункам між чоловіками та жінками. Гендерні історики та історикині сьогодні також проблематизують типи динаміки влади, пов'язані з такими соціальними категоріями, як клас, вік, сексуальність чи етнічна приналежність. Поле дослідження гендерної історії дозволяє проводити зустрічі між істориками та історикинями, які працюють з різними періодами часу, джерельними матеріалами та дослідницькими перспективами, від середньовіччя до кінця 20 століття. Такі дослідження формують нове розуміння того, як гендерні відносини відігравали роль у соціальних структурах і людських взаємодіях у минулому – як у приватному, так і в публічному просторі. Шведська політика 20-го століття, феміністські ідеї, активізм і рівноправність, тіло, спорт і здоров'я, історія емоцій, маскулінізм і гендер у військовій і оборонній політиці належать до предметного поля гендерних історичних досліджень цього університету.

Висловлювання Пенелопи Корфілд в ширшій дискусії щодо значення гендерної історії певним чином підсумовує її розвиток не лише станом на кінець 1990-х років, але є справедливим, як бачимо, і для подальшого буття цієї наукової дисципліни. «Незважаючи на деякі початкові сумніви та скептицизм, історія гендеру виявилася невід'ємною частиною вивчення минулого. Він відкрив нові перспективи, відкрив нові дані, відкрив цінні нові сфери для дослідження, породив нові дискусії та водночас зарекомендував себе як важливий компонент усіх форм цілісного аналізу. Таким чином, жіноча історія творчо трансформувалася в гендерну історію. Це не сталося без суперечок. Але це підтверджує, що предмет має власну внутрішню динаміку, а також бере участь у ширших змінах у дисципліні» [11, р. 242].

Про позитивний взаємовплив різних напрямів історичних досліджень, точки їхнього перетинання та збагачення предметного поля гендерної історії на початку XXI ст. свідчить також бельгійська професорка Лін Ван Молл: «Гендер змінив сільську історію, але сільська історія також змінила гендерну історію. У той час як гендерна історія часто оберталася навколо ідеології чоловіка-годувальника та побудови окремих сфер, історія сільського господарства пролила світло на добре прийняті протилежні практики: у багатьох регіонах і часах сільське господарство ґрунтувалося на чоловічій і жіночій праці, на співпраці та взаємодоповнюваності» [10, р. 24].

Мо Мултон [12, р. 75–77] розвиває небінарну історичну методологію, яка визнає критично важливими інструментами складності, живу реальність, заплутаність і внутрішні бажання гендерованого життя. Враховуючи одночасну множинність у всіх сенсах, такий підхід натхненний нещодавніми зусиллями вивести квір-дослідження за межі антинормативності. Підхід до статі визнається важливим через його різноманітність і складність, але не обов'язково через його трансгресивність. Небінарна історична методологія також підкреслює одночасну присутність як минулих, так і сучасних способів пізнання в будь-якому проекті історичної інтерпретації. Одна традиція історичного дослідження про сексуальність наголошує на відмінності, яку часто приховують як радикальну відмінність минулого. Автори схилиються до критичної квір-історії, яка б більш повно розглядала минуле на його власних термінах, визнаючи, що така категорія аналізу, як сексуальність, може до невпізнання спотворити історичні способи розуміння, які не були закладені у цій категорії. Це не педантична думка про анахронічну мову, а життєво важлива пропозиція недопущення теперішніх категорій пригнічувати минулі – і, таким чином, потенційно, майбутні – способи пізнання та буття. У ширшому плані разом з гендерною історією та історією сексуальності варто розглядати і трансгендерну історію. Стрімке піднесення цих напрямів з 1990-х років, охоплюючи широкий спектр історичних акторів і явищ, знаменує уточнення й розширення предметного поля гендерної історії. Початково розширення цього поля було викликано прагненням охопити історичні прецеденти трансгендерності, щоб краще зрозуміти гендерну різноманітність і трансгресивність сьогодення. Дослідження останніх десяти років доводять, що трансгендерна історія є життєво важливою для дослідження минулого в цілому. Оксфордський довідник історії американських жінок і гендеру включає есе Джен Маніон на тему «Трансгендерні репрезентації, ідентичності та спільноти» (2018). Це показує зростаюче значення трансгендерної історії та її визнання в академічному середовищі. Трансгендерна історія спонукає не просто розглянути, яких історичних діячів слід називати «чоловіком» чи «жінкою», але й аналізувати процеси, за допомогою яких ми взагалі прийшли до таких категорій [14, р. 220].

До цього ж проблемного поля належить і те, як практики та категорії поза Європою, які по-різному розуміються як форми ритуалу, релігії, влади й управління чи родинних зв'язків, колонізатори перевизначали як сексуальні відхилення. Натомість Мо Мултон пропонують використовувати мову небінарної методології, щоб не вибирати між минулим і сьогоденням, а легше ставитися до власних категорій, залишаючи простір для більш повного визнання минулих (і майбутніх) способів буття. І обговорюючи питання, чи залишається гендер корисною категорією аналізу у світі, де люди вдаються до протидії «гендерним дослідженням» або «гендерній теорії», щоб підірвати права квір- і транс-людей і обмежити життя гендерно-неконформних людей, вони дають лише ствердну відповідь [12, с. 96].

Роздуми про предмет гендерної історії знаходять жвавий відгук в сучасній українській науковій думці. На початку 2000-х років Н. Шевченко окреслила контекст звернення вітчизняних дослідників і дослідниць до гендерної історії: «критичне засвоєння досвіду західної історіографії у справі розробки національної моделі української історії та інтегрування її у всесвітню ... оновлення методології історичної науки і запровадження нових міждисциплінарних дослідницьких методик, які синтезують досягнення гуманітарних наук: соціології, психології, демографії, антропології, географії» [9, с. 30].

Оксана Кісь критично оглядає теоретичні дебати у середовищі європейських та американських істориків та істориків феміністичного спрямування протягом 1970-х – початку 1980-х рр., насамперед аналізуючи їхні пізнавальні й політичні завдання у жіночій історії на початковому етапі її розвитку. Поряд з формулюванням предмету жіночої історії не віддільно від нього розглядаються андроцентризм історичної науки, поняття патріархату, особливості джерельної бази жіночої історії, концептуальні підходи до вивчення жіночого досвіду [4]. Аналізуючи зв'язки між гендерною історією та історією України, Н. Аніщук робить висновок про те, що «гендерна історія є спеціальною історичною дисципліною, предметом вивчення якої є історична ретроспектива гендерних відносин, починаючи з найдавніших часів до сучасності. Оволодіння дисципліною «Гендерна історія» передбачає пізнання системи наукових поглядів на відносини й статус жінки і чоловіка, їхнє соціальне життя та життєвий досвід, набуття й реалізацію ними соціально-рольових характеристик і особливостей» [1, с. 301]. На думку С. Гладченко, «у гендерній історії центральним предметом досліджень виступає історія владних взаємозалежностей, взаємозв'язків і ієрархій між чоловіками і жінками, чоловіками і чоловіками, жінками і жінками різних соціально-класових прошарків з урахуванням сексуального статусу, расової етнічної належності і віку, тобто, «діалогічна» історія гендерних стосунків. На цій базі теоретично можливе створення оновленої історії, що розширює своє предметне поле і що включає в собі

всі сфери відносин як у суспільному, так і у приватному житті» [2, с. 188–189].

Висновки. Становлення гендерної історії та формування і трансформація предмету її досліджень від початку пов'язані з розвитком суспільно-політичного руху за права людини, фемінізму, боротьбою за гендерну рівність і недискримінацію. Гендер та жіноча історія виявилися саме тим ефективним засобом, щоб перемістити жінок з узбіччя історії до її центру, змінивши підходи до творення їхньої подальшої історії. Гендерна теорія для історичних досліджень стала способом переосмислення детермінант у взаємовідносинах чоловіків та жінок. Сучасність збагачена плюралізмом підходів до вивчення гендерної історії та визначення її предмету. Урізноманітнюються погляди істориків та історикинь на взаємодію гендеру та історії у контексті нових напрямів історичного аналізу. У процесі визначення предмету гендерної історії вчені шукають відповіді на питання щодо сутності історії та гендеру, їхньої взаємодії із сексуальністю, тілом, ідентичністю, расою, етнічною та національною приналежністю, колоніалізмом, відносинами влади, панування й підлеглості та значення гендеру в історії.

Список джерел інформації

1. Анішчук Н.В. (2023). Зв'язок гендерної історії та історії України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 34 (73). № 1. 2023. С. 300–304.
2. Гладченко С. (2020) Теоретико-методологічні основи гендерної історії. "Perspective directions of science and practice": the 6th International scientific and practical conference. Athens, Greece 2020. С. 188–189.
3. Джоан, Келлі (2003). Чи існував Ренесанс для жінок? *Гендерний підхід, історія, культура, суспільство*; ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 46–61.
4. Кісь О.Р. (2012). Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159–172.
5. Марценюк Т. (2019). Гендерні студії в Україні із часів незалежності: чи боїться академічна спільнота фемінізму? *Інша оптика: гендерні виклики сучасності: зб. наук. пр. / упор. В. Агєєва, Т. Марценюк*. Київ: Смолоскип, 2019. С. 85–100.
6. Поксен Джудіт Л. (2003). Гендер. *Енциклопедія постмодернізму*. За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. К.: Основи, 2003. С. 107–108.
7. Пушкарьова Н. (2003) Від "Жіночих студій" до "гендерних досліджень", від історичної фемінології до гендерної історії. *Гендерний підхід, історія, культура, суспільство*; ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 15–45.
8. Скотт, Джоан Воллок (2003). Жіноча історія. *Гендерний підхід, історія, культура, суспільство*; ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 97–110.
9. Шевченко Н.В. (2001). Гендер у дзеркалі історії та перспективи розвитку гендерних студій в Україні. *Український історичний журнал*. 2001. № 1. С. 30–39.
10. Cabana Ana, and Henry French, Colin R. Johnson, Leen Van Molle. (2021). Gender and Rural History: A Roundtable. *Historia Agraria*. 85. Diciembre 2021. P. 7–36.

11. Corfield, Penelope Jane. History and the challenge of gender history. *Rethinking History*. December 1997. 1(3). P. 241–258.

12. Moulton, Mo. (2023.) "Both Your Sexes": A Non-Binary Approach to Gender History, Trans Studies and the Making of the Self in Modern Britain. *History Workshop Journal*. Volume 95. Spring 2023. P. 75–100.

13. Rose, Sonya O. (2010) *What is Gender History?* Cambridge, Polity Press, 2010. 157 p.

14. Skidmore, Emily (2020) *Recovering a Gender-Transgressive Past: A Transgender Historiography. A Companion to American Women's History*. 2nd Edition. Edited by Anne M. Valk, Nancy A. Hewitt. Wiley Blackwell, 2021. P. 209–222.

References (transliterated)

1. Anishchuk N.V. (2023). Zviazok hendernoi istorii ta istorii Ukrainy. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky*. Tom 34 (73). № 1. 2023. P. 300–304.
2. Hladchenko S. (2020) Teoretyko-metodolohichni osnovy hendernoi istorii. "Perspective directions of science and practice": the 6th International scientific and practical conference. Athens, Greece 2020. P. 188–189.
3. Dzhoan, Kelli (2003). Chy isnuvav Renesans dlia zhinok? *Hendernyi pidkhd, istoriia, kultura, suspilstvo*; red. L. Hentosh, O. Kis. Lviv: VNLT-Klasyka, 2003. P. 46–61.
4. Kis O.R. (2012). Zhinocha istoriia yak napriamok istorychnykh doslidzhen: stanovlennia feministkoi metodolohii. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2012. № 2. P. 159–172.
5. Martseniuk T. (2019). Henderni studii v Ukraini iz chasiv nezalezhnosti: chy boitsia akademichna spilnota feminizmu? *Insha optyka: henderni vyklyky suchasnosti: zb. nauk. pr. / upor. V. Aheieva, T. Martseniuk*. Kyiv: Smoloskyp, 2019. P. 85–100.
6. Poksen Dzhudit L. (2003). Hender. *Entsyklopediia postmodernizmu*. Za red. Ch. Vinkvista ta V. Teilora. K.: Osnovy, 2003. P. 107–108.
7. Pushkarova N. (2003) Vid "Zhinochykh studii" do "hendernykh doslidzhen", vid istorychnoi feminolohii do hendernoi istorii. *Hendernyi pidkhd, istoriia, kultura, suspilstvo*; red. L. Hentosh, O. Kis. Lviv: VNLT-Klasyka, 2003. P. 15–45.
8. Skott, Dzhoan Vollok (2003). Zhinocha istoriia. *Hendernyi pidkhd, istoriia, kultura, suspilstvo*; red. L. Hentosh, O. Kis. Lviv: VNLT-Klasyka, 2003. P. 97–110.
9. Shevchenko N.V. (2001) Hender u dzerkali istorii ta perspektyvy rozvytku hendernykh studii v Ukraini. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2001. № 1. P. 30–39.
10. Cabana Ana, and Henry French, Colin R. Johnson, Leen Van Molle. (2021). Gender and Rural History: A Roundtable. *Historia Agraria*. 85. Diciembre 2021. P. 7–36.
11. Corfield, Penelope Jane. History and the challenge of gender history. *Rethinking History*. December 1997. 1(3). P. 241–258.
12. Moulton, Mo. (2023.) "Both Your Sexes": A Non-Binary Approach to Gender History, Trans Studies and the Making of the Self in Modern Britain. *History Workshop Journal*. Volume 95. Spring 2023. P. 75–100.
13. Rose, Sonya O. (2010) *What is Gender History?* Cambridge, Polity Press, 2010. 157 p.
14. Skidmore, Emily (2020) *Recovering a Gender-Transgressive Past: A Transgender Historiography. A Companion to American Women's History*. 2nd Edition. Edited by Anne M. Valk, Nancy A. Hewitt. Wiley Blackwell, 2021. P. 209–222.

Надійшла (received) 28.05.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Маліков Василь Володимирович (Malikov Vasyi) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7395-8496>